

ANETA
ŁAZARSKA
PROCES
SĄDOWEGO
WYMIERZANIA
SPRAWIEDLIWOŚCI

ANETA
ŁAZARSKA
PROCES
SĄDOWEGO
WYMIERZANIA
SPRAWIEDLIWOŚCI

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2025

Stan prawny na 31 maja 2025 r.

Recenzent

Dr hab. Tomasz Barankiewicz, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
im. Jana Pawła II

Wydawczyni

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktorka prowadząca

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Rybczyńska

Projekt okładki i stron tytułowych

Grafos

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj
jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz,
czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-634-8

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

RZETELNOŚĆ × PRAWDA ≠ ŚLUSZNOŚĆ = SPRAWIEDLIWOŚĆ

Sędzia nie może zadowalać się stosowaniem przepisów prawnych zgodnie z wolą prawodawcy, musi posługiwać się prawem, by uzasadniać swoje decyzje, ale decyzje jego muszą być przede wszystkim prawe.

Sędzia nie jest sługą władzy, która go mianowała
lecz sługą sprawiedliwości.

Ch. Perelman, *O sprawiedliwości*,
Warszawa 1959

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wprowadzenie	17
Rozdział I	
Istota sądu i władzy sądowniczej	25
1. Istota władzy sądowniczej	25
2. Definicja sądu	31
3. Zewnętrzny obraz sądów – sprawiedliwość wymierzana w sposób widoczny dla wszystkich	40
4. Funkcja gwarancyjna sądu	46
Rozdział II	
Sądowy model rozstrzygania konfliktów cywilnych	53
1. Model rozstrzygania konfliktów na drodze sądowej	53
2. Materialny model decyzyjny w procesie wymierzania sprawiedliwości	55
3. Przejście od sylogistycznego do argumentacyjnego modelu sądowego stosowania prawa	59
Rozdział III	
Funkcja wymiaru sprawiedliwości	65
1. Rozstrzyganie sporów o prawo	65
2. Funkcja cywilnego postępowania sądowego	68
3. Idea ugodowego rozwiązywania konfliktów międzyludzkich i postulat unikania sporów sądowych	73
4. Sprawiedliwość naprawcza	77

Rozdział IV

Aksjologiczny wymiar procesu wymierzania

sprawiedliwości	87
1. W jaki sposób sędziowie podejmują decyzje?	87
2. Aksjologia w procesie sądowego stosowania prawa	93
3. Zasada sprawiedliwości w procesie wymierzania sprawiedliwości	99
4. Rzetelność proceduralna w procesie wymierzania sprawiedliwości	107
5. Zasada ochrony zaufania w procesie wymierzania sprawiedliwości	114

Rozdział V

Humanizm i etos w procesie wymierzania sprawiedliwości ...

1. Człowiek w procesie wymierzania sprawiedliwości	119
2. Etos i kompetencje zawodowe sędziego	123
3. Podmiotowe traktowanie stron i uczestników postępowania	130

Rozdział VI

Sztuczna inteligencja w procesie wymierzania

sprawiedliwości	137
1. Algorytm sprawiedliwości	137
2. Redefinicja pojęcia sądu?	141
3. Prawno-etyczne standardy związane z użyciem sztucznej inteligencji w wymiarze sprawiedliwości	148

Rozdział VII

Psychologiczny wymiar procesu wymierzania

sprawiedliwości	155
1. Wymierzanie sprawiedliwości jako akt decyzji i woli	155
2. Wpływ osobowości i czynników pozaprawnych na treść sędziowskich decyzji	158
3. Przebieg i poznanie procesów myślowych – schematy myślenia	162
4. Przyczyny zakłócające przebieg procesu poznawczego	166
5. Sędzia jako bezstronny arbiter	169

6. Sędziowskie przekonanie co do oceny zeznań świadków...	179
7. Poznanie i zrozumienie motywacji oraz interesów stron...	186
8. Decyzje kolegialne.....	189

Rozdział VIII

Model komunikacyjny w procesie wymierzania

sprawiedliwości	193
1. Komunikacja sądu ze stronami i społeczeństwem.....	193
2. Partycypacja uczestników w postępowaniu sądowym	197
3. Bariery w komunikacji sądowej.....	200
4. Umiejętność słuchania i realizacja prawa do wysłuchania stron.....	205
5. Kierownicza rola sądu w procesie komunikacyjnym.....	209

Rozdział IX

Metody rozwiązywania konfliktów w procesie wymierzania

sprawiedliwości	223
1. Zasada dążenia do ugodowego zakończenia sporu.....	223
2. Alternatywne metody rozwiązywania konfliktów i doktryna „Multi-Door Courthouse”.....	228
3. Rozwiązania procesowe umożliwiające pojednawcze rozwiązanie sporu sądowego	231
4. Sędzia pojednawczy.....	236

Rozdział X

Proces sądowego poznania i ustalenia stanu faktycznego

1. Przedmiot sądowego poznania w postępowaniu cywilnym	243
2. Znaczenie procesu dokonywania ustaleń faktycznych	245
3. Przebieg procesu ustaleń faktycznych.....	248
4. Pojęcie i rodzaje faktów w postępowaniu cywilnym	253
5. Selekcja faktów i dowodów w ramach badania materiału procesowego	257

Rozdział XI

Przebieg procesu dowodzenia

1. Zaplanowanie przebiegu postępowania dowodowego.....	269
--	-----

2. Oddziaływanie zasad dyspozycyjności i kontradiktoryjności na proces ustaleń faktycznych i dowodzenia	273
3. Aktywność sądu w dążeniu do poznania prawdy w postępowaniu cywilnym	279
4. Rozumowania sądu w ramach postępowania dowodowego	286
5. Standard i ciężar dowodu w postępowaniu cywilnym	289

Rozdział XII

Ocena wyników postępowania dowodowego	295
1. Swobodna ocena dowodów	295
2. Bezpośrednie przeprowadzenie postępowania dowodowego	301
3. Rzetelne przeprowadzenie postępowania dowodowego	305
4. Specyfika dowodu z zeznań świadka i stron	309
5. Dowody z dokumentów w postępowaniu cywilnym	315
6. Oględziny i inne środki dowodowe w postępowaniu cywilnym	319
7. Potrzeba skorzystania z wiadomości specjalnych w postępowaniu cywilnym	322

Rozdział XIII

Przebieg procesu decyzyjnego wymierzania sprawiedliwości... ..	329
1. Wymierzanie sprawiedliwości jako proces decyzyjny	329
2. Wnioskowania sędziowskie	332
3. Dowodzenie, sprawdzanie, wyjaśnienie i dedukcja	337
4. Ustalenia walidacyjne – derywacyjne	340
5. Cykl hermeneutyczny	342
6. Proces subsumpcji	345
7. Wybór konsekwencji	347

Rozdział XIV

Wykładnia w procesie wymierzania sprawiedliwości	351
1. Znaczenie sądowej wykładni prawa	351
2. Pojęcie wykładni prawa	357
3. Wykładnia sądowa – operatywna	360

4. Wykładnia językowa	365
5. Wykładnia systemowa	366
6. Wykładnia celowościowa i funkcjonalna.....	370
7. Wykładnia historyczna	372

Rozdział XV

Klasyfikacja i zakres wykładni prawa oraz granice

aktywizmu sędziowskiego	375
1. Wzajemna relacja metod wykładni prawa	375
2. <i>Omnia sunt interpretanda</i> w wykładni operatywnej.....	378
3. Wykładnia prokonstytucyjna i bezpośrednie stosowanie Konstytucji	381
4. Wykładnia <i>in dubio pro humana</i>	391
5. Wykładnia prounijna	397
6. Dopuszczalność tworzenia i rozwijania prawa przez sądy...	401
7. Sposoby sądowego rozwijania prawa.....	410

Rozdział XVI

Wymierzenie sprawiedliwości przez sąd	423
1. Sprawiedliwość konkretnego przypadku.....	423
2. Klauzula słuszności w procesie wymierzania sprawiedliwości.....	426
3. Rozstrzyganie trudnych przypadków.....	434

Rozdział XVII

Proces argumentowania i uzasadnienia decyzji sądowej	441
1. Proces sędziowskiego uzasadnienia decyzji sądowej	441
2. Transparentność i racjonalność uzasadnienia decyzji sądowej	444
3. Poprawność logiczna i relewantność uzasadnienia decyzji sądowej	451
4. Styl i język uzasadnienia decyzji sądowej	455

Rozdział XVIII

Schematy i formy uzasadnienia decyzji sądowej.....	461
1. Schemat uzasadnienia decyzji sądowej	461
2. Forma i uzasadnienie decyzji sądowej.....	467

3. Standaryzacja czy indywidualizacja uzasadnienia decyzji sądowej	471
4. Niezawisłość sądu a uzasadnienie decyzji sądowej	473
Zakończenie	483
Bibliografia.....	497

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

AIA	– Artificial Intelligence Act – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689 z 13.06.2024 r. w sprawie ustanowienia zharmonizowanych przepisów dotyczących sztucznej inteligencji oraz zmiany rozporządzeń (WE) nr 300/2008, (UE) nr 167/2013, (UE) nr 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 i (UE) 2019/2144 oraz dyrektyw 2014/90/UE, (UE) 2016/797 i (UE) 2020/1828 (akt w sprawie sztucznej inteligencji), (Dz.Urz. UE L 2024/1689)
EKPC	– Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.), tzw. Europejska Konwencja Praw Człowieka
GG	– Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Ustawa Zasadnicza)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
KPP	– Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)

Czasopisma i publikatory

Annales UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio G
BFHE	– Entscheidungen des Bundesfinanzhofes
BGHZ	– Entscheidungssammlung des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen
Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
BStBl	– Bundessteuerblatt
BVerfGE	– Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts
DPP	– Demokratyczny Przegląd Prawniczy
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
Dz.Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
ECR	– European Court Reports
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
Legalis	– System Informacji Prawnej Legalis
LEX	– System Informacji Prawnej LEX
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NJW	– Neue Juristische Wochenschrift
NP	– Nowe Prawo
ONSAiWSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSNAPiUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy
OSNSD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach dyscyplinarnych i skarg na przewlekłość postępowania karnego
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
Pal.	– Palestra
PiP	– Państwo i Prawo
PPC	– Polski Proces Cywilny
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo

Prok. i Pr.-wkl.	–	Prokuratura i Prawo – wkładka
Prz. Sejm.	–	Przegląd Sejmowy
PS	–	Przegląd Sądowy
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SP	–	Studia Prawnicze
Zb. Orz.	–	Zbiory Orzecznictwa Trybunału Europejskiego
ZNIBPS	–	Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUJ Prace Prawnicze	–	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze

Inne

ADR	–	Alternative Dispute Resolution (alternatywne metody rozwiązywania konfliktów)
AI	–	Artificial Intelligence (sztuczna inteligencja)
BFH	–	Bundesfinanzhof (Federalny Sąd Finansowy)
BVerfG	–	Bundesverfassungsgericht (Federalny Trybunał Konstytucyjny)
CCJE	–	Rada Konsultacyjna Sędziów Europejskich
ETPC	–	Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	–	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
KRS	–	Krajowa Rada Sądownictwa
NSA	–	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	–	sąd apelacyjny
SLPS	–	System Losowego Przydziału Spraw
SN	–	Sąd Najwyższy
TK	–	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	–	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, poprzednio Europejski Trybunał Sprawiedliwości

WPROWADZENIE

Proces wymierzania sprawiedliwości to jedno z najbardziej fascynujących zagadnień nauki, które od najdawniejszych czasów budziło prawne, społeczne i polityczne dysputy oraz kontrowersje. Kwestia, jak sędziowie podejmują decyzje, inspirowała nie tylko prawników, ale i filozofów, psychologów czy polityków¹. Jak pisał bowiem Dworkin, drogi, jakimi sędziowie dochodzą do swoich orzeczeń, mają duże znaczenie szczególnie dla osób, które są poddane decyzjom sądu. Do sądu idzie się przecież często tylko po to, by wskutek jednego przytaknięcia sędziego zyskać lub stracić więcej niż wskutek jakiegokolwiek generalnego aktu Kongresu czy Parlamentu². Władza sądownicza, choć jest jedną z trzech równorzędnych władz obok ustawodawczej czy wykonawczej, niewątpliwie ma najdonioślejsze znaczenie i odgrywa w życiu jednostek istotną rolę.

Wymierzanie sprawiedliwości wiąże się bowiem nie tylko z prawem, ale też i sprawiedliwością. Jest aksjomatem, że sądy istnieją, aby zapewnić sprawiedliwość pomiędzy stronami, które zgłaszają się do sądu, ale też przywrócić ład i porządek społeczny. Sam proces sędziowskiego podejmowania decyzji jest uwarunkowany przyjętym modelem stosowania prawa. Ponadto pojęcie prawa, nie wspominając już o sprawiedliwości, jest przedmiotem odwiecznych analiz dogmatycznych w ujęciu filozoficzno-prawnym. W konsekwencji kwestia tego, jak sędziowie podejmują decyzje, jak przebiega sędziowskie rozumowanie od poznania, ustalenia i zrozumienia faktów, oceny dowodów, przez wykładnię

¹ B. Sitek, D. Michalski, *Wybrane systemy wymiaru sprawiedliwości na świecie*, Olsztyn–Warszawa 2020, s. 3.

² R. Dworkin, *Imperium prawa*, Warszawa 2022, s. 1.

i zastosowanie normy prawnej do sprawiedliwego wyroku – to wciąż jedno z najbardziej kontrowersyjnych i wciąż aktualnych pytań badawczych będących przedmiotem niniejszego opracowania.

Proces wymierzania sprawiedliwości jest od najdawniejszych czasów zadaniem powierzonym wyłącznie sądom. Nie jest on jednak wiedzą tajemną, choć niewątpliwie samo pojęcie sprawiedliwości jest jednym z najbardziej mglistych pojęć, co do którego wciąż toczą spory filozofowie. Początkowo w historii ludzkości dominowało przekonanie o wiedzy tajemnej i boskim pochodzeniu władzy sądowniczej, o roli sędziego niczym kapłana, jeśli nawet nie samego Boga. Przekonanie o boskim pochodzeniu władzy jest bardzo bliskie człowiekowi ze względu na przekonania religijne i światopoglądowe³. „Od wieków wróżbici zajmowali się wykładaniem utajonych dla ogółu „prawd”, czyniąc – mniejsza o cele i środki działania – zadość głodowi poznania tych, którzy na tę wykładnię czekali. Czy z lotu ptaka, czy ze słów, magiczną moc mających, czy z obrazów symbolicznych wprowadzano na jaw treść myśli i realizującej ją woli, której podporządkować się trzeba”⁴ – od wróżbity czy szamana, jak pisał K. Lutostański, aż po niewolnika podporządkowanego brzmieniu ustawy. Zdaniem twórcy historycznej szkoły prawa Friedricha Carla von Savigny’ego wszystko, co stanowi prawo, powstaje w sposób, który określa się mianem prawa zwyczajowego. Oznacza to, że prawo istnieje najpierw w zwyczajach i w wierzeniach ludu, a potem dopiero jest tworzone przez jurysprudence⁵. Prawo jest jego zdaniem odbiciem ducha narodów, a więc częścią kultury narodowej. Niewątpliwie ma on rację, wskazując, że prawo jest wynikiem długiego procesu historycznego. Dobrego prawa Savigny oczekuje nie od reformującego się ustawodawstwa, lecz działalności naukowo wykształconych i rozwijających się prawników⁶.

³ M. Zdyb, *Istota decyzji*, Lublin 1993, s. 75, gdzie Autor powołuje się na encyklikę papieża Jana XXIII *Pacem in Terris* z 11.04.1963 r., w której podkreśla się, że władzy rozkazywania domaga się porządek duchowy i wywodzi się ona od Boga.

⁴ K. Lutostański, *Wprowadzenie* [w:] F. Geny, P. Heck, J. Kohler, E. Waśkowski, *O metodzie wykładni prawa*, Warszawa 1935, s. 7.

⁵ A. Kość, *Podstawy filozofii prawa*, Lublin 2005, s. 70 i n.

⁶ F.C. von Savigny, *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, Heidelberg 1814, s. 8 i n.

Teoria prawa od XIX w. próbowała ogólną teorię praw dopasować do pozytywistycznej nauki prawa, rezygnując z teorii metafizycznych, a w szczególności z teorii prawa naturalnego, i wyłączając problemy wartości i etyki⁷. W okresie pozytywizmu prawniczego dominowało przekonanie o roli sądu jako automatu do subsumpcji prawnej. Doświadczenia II wojny światowej nakazały jednak zrewidować te założenia i odejść od dogmatu „Gesetz ist Gesetz” i „Befehl ist Befehl” i przyjąć założenia o wyższości zasady sprawiedliwości⁸. Współcześnie jednak podkreśla się znaczenie prawa naturalnego oraz klauzuli słuszności jako wyznacznika treści prawa pozytywnego. Sędzia ma wydać orzeczenie, ale i jednocześnie wymierzyć sprawiedliwość w konkretnej, jednostkowej sprawie.

Istotny wpływ na kształtowanie się modelu sądowego procesu wymiaru sprawiedliwości niewątpliwie ma doktryna trójpodziału władzy i powierzenie sądom tego procesu. Władza sądownicza jest bowiem jedną z trzech władz, wyodrębnioną w ramach Monteskiuszowskiego trójpodziału władzy, scharakteryzowaną jako odrębna i niezależna od pozostałych władz. Rozstrzygnięcia sądowe dotyczą najważniejszych dóbr i wolności człowieka, takich jak prawo do życia, zdrowia, wolności, własności czy prywatności. Decydowanie o tych najważniejszych prawach i wolnościach powinno odbywać się z poszanowaniem gwarancji rzetelnego procesu przed bezstronnym i niezawisłym sądem, który zabezpiecza te gwarancje i prawa jednostki. Sąd musi spełniać także określone wymagania etyczne. Sądowy wymiar sprawiedliwości zapewnia zarówno transparentną procedurę, gwarancję praworządności, ale i sprawiedliwości, oraz zapewnia przymusowe wykonanie orzeczenia. Sędziowie i sądy są niezbędne w każdym demokratycznym społeczeństwie i są one legitymowane do rozstrzygania sporów i konfliktów międzyludzkich.

Konstytucja RP w art. 45 ust. 1 poręcza prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy przez sąd, przez co należy rozumieć nie tylko jego rzetelny przebieg, ale i rezultat. Sądy zaś sprawują wymiar sprawied-

⁷ A. Kość, *Podstawy filozofii...*, s. 70 i n.

⁸ H.L.A. Hart, *Eseje z filozofii prawa*, Warszawa 2024, s. 89 i n.

liwości. Po przemianach, jakie nastąpiły po 1989 r., bardzo mało jest jakichkolwiek badań empirycznych na temat analizy wymiaru sprawiedliwości jako pewnego systemu i czy system ten jest sprawiedliwy. Z samego bowiem faktu, że choć nazywa się wymiarem sprawiedliwości, wcale nie wynika, że jest on sprawiedliwy⁹. Niemniej tym, co przesądza o dotychczasowym monopolu sądów na wymiar sprawiedliwości, jest właśnie przekonanie, że jest on jedynie oparty nie tylko na legalizmie, a właśnie na sprawiedliwości.

Dlatego jednym z celów badań jest więc wykazanie i obrona tezy, że proces wymierzania sprawiedliwości jest czymś więcej niż modelem opartym na prostym sylogizmie. Sprawiedliwość zaś nie jest jedynie mglistą ideą, lecz zasadą sądowego wymiaru sprawiedliwości. Rolą sądu jest wymierzenie sprawiedliwości, czyli jej urzeczywistnienie w konkretnej, jednostkowej sprawie. Prawo, rozumowania prawnicze i zasady wykładni operatywnej są instrumentarium, które ma umożliwić sądowi właściwe „wymierzenie” sprawiedliwości, a więc orzeczenie nie tylko poprawne formalnie, ale słuszne i sprawiedliwe w danej sprawie. Jest to zatem opracowanie interdyscyplinarne, łączące elementy z zakresu teorii prawa, dogmatyki procesu cywilnego, filozofii prawa, logiki prawa oraz psychologii prawa.

W procesie wymierzania sprawiedliwości bardzo ważne są mechanizmy poznawania, analizowania i oceniania, komunikowania, ale coraz bardziej także krytyczna analiza przedmiotu dokonywanej oceny, w tym również samego prawa. Jest to wielostopniowy, złożony proces obejmujący procesy poznawania, wnioskowania, analizy, intepretowania, oceniania czy uzasadniania. Rolą sądu jest nie tylko samo odkrycie prawa, ale również jego właściwe zinterpretowanie, a niekiedy także i zakwestionowanie, szczególnie gdy występuje rozdzźwięk między *ius* i *lex*. Nie znaczy to jednak, że sędzia ma być nihilistą prawnym, wręcz przeciwnie, sądy i sędziowie działają na podstawie i w granicach prawa. Sędzia jednakże nie może być ślepym wykonawcą przepisów prawa, jego rolą jest wymierzanie sprawiedliwości, to rola daleko dalej idąca

⁹ L. Balcerowicz, *Polski wymiar sprawiedliwości w punktu widzenia ekonomii instytucjonalnej*, RPEiS 2014/2, s. 185.

niż sam subsumpcjonizm prawny. Niniejsze opracowanie nie aspiruje jednakowoż do pracy z zakresu teorii czy filozofii prawa, a jedynie analizuje metody wykładni w procesie cywilnym oraz oprzyrządowanie, jakim dysponuje sąd, oraz funkcje sądu. Zagadnienia teorii prawa są wykorzystane dla opisanego narzędzi wykładni prawa.

Celem badań było też wykazanie, że w ramach sądowego modelu stosowania prawa rolą sądu powinno być dążenie do wydania sprawiedliwego orzeczenia, ale chyba najważniejszym celem powinno być dążenie do rozstrzygnięcia konfliktu i pogodzenia stron. Współczesny proces cywilny powinien także uwzględniać zarówno zapewnienie gwarancji procesowych, jak i niezwykle istotną wartość, jaką jest rozsądny czas trwania postępowania oraz jego uzasadnione koszty, a zatem względy ekonomii postępowania. Nowe narzędzia technologiczne powinny służyć realizacji tych gwarancji i nie powinny prowadzić do wykluczenia słabszych jednostek i jednocześnie dehumanizacji uczestników postępowania. Z drugiej strony sąd powinien również dążyć do wydania orzeczenia, które nie tylko będzie przymusowo wykonane, ale także będzie przekonywało strony siłą swoich argumentów, szczególnie zaś tę stronę, która przegrała proces.

W pierwszych rozdziałach opisywana jest istota normatywnego modelu procesu wymierzania sprawiedliwości, definicja tak wymiaru sprawiedliwości, jak i pojęcia sądu, ewolucja rozumienia samego pojęcia wymiaru sprawiedliwości, opis funkcji wymiaru sprawiedliwości oraz wyjaśnienie, dlaczego to właśnie sądy sprawują wymiar sprawiedliwości. Podstawowe elementy opisujące sądowy wymiar sprawiedliwości to wartości takie, jak: rzetelność, bezstronność, niezawisłość, równość, zaufanie, pewność, racjonalność i sprawiedliwość¹⁰. Tworzą one filary sądowego wymiaru sprawiedliwości. W kolejnych rozdziałach został opisany w ujęciu dynamicznym sam przebieg procesu wymierzania sprawiedliwości z uwzględnieniem proceduralnego, materialnego modelu stosowania prawa. Celem opracowania jest przedstawienie w ujęciu statycznym i dynamicznym procesu wymierzania sprawiedliwości jako

¹⁰ G. Marshall, *Due proces in England* [w:] J.R. Pennock, J.W. Chapman, *Due Process*, New York 1977, s. 69 i n.

normatywnego modelu sądowego stosowania prawa¹¹, którego charakterystyki dokonano przy uwzględnieniu ustrojowej roli sądu oraz narzędzi proceduralnych i komunikacyjnych, jakimi dysponują sędziowie.

W dalszej części omówiono aspekty psychologicznego poznania oraz modelu komunikacyjnego (proces wymierzania sprawiedliwości). Przeprowadzone badania pozwalają na postawienie tezy, że wymierzanie sprawiedliwości to skomplikowany proces poznawczo-decyzyjny oparty na złożonych procesach logicznego rozumowania, wysłuchania, poznawania, analizowania, oceniania, zdolności mediowania i godzenia, umiejętności wyboru, krytycznego myślenia, interpretowania i tworzenia prawa, w końcu argumentowania, uzasadniania i przekonywania. Sędzia powinien być historykiem, psychologiem, mediatorem, logikiem, filozofem i doskonałym prawnikiem w jednej osobie, ale przede wszystkim humanistą rozumiejącym istotę ludzkiej godności oraz strażnikiem praw człowieka i jego godności, ma pełnić rolę gwaranta sprawiedliwego orzeczenia, szczególnie wówczas, gdy treść prawa pozytywnego nie zapewnia sprawiedliwego orzeczenia w konkretnej indywidualnej sprawie.

Jednocześnie wzorcem dla opisu jest psychologiczny, materialny i proceduralny model stosowania prawa. Nie chodzi jednak o charakterystykę stadiów proceduralnych podejmowania decyzji, ale też o ukazanie, jak przebiegał sędziowski proces podejmowania decyzji. Nie jest to więc monografia o przebiegu procesu cywilnego¹², jak też nie jest to opracowanie poświęcone *stricto* problematyce metodyki pracy sędziego¹³.

Monografia opisuje zatem, jak wygląda proces wymierzania sprawiedliwości w wielu różnych aspektach logicznego, psychologicznego, decyzyjnego i komunikacyjnego poznania, od momentu zapoznania się przez sędziego ze sprawą aż do jej ukończenia, jak przebiega myśl sędziego od poznania i ustalenia danego faktu, przez ocenę dowodów aż do zastosowania prawa i wydania wyroku oraz jakie trudności napotyka

¹¹ Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 2014, s. 216.

¹² Zob. T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 15 i n.

¹³ H. Pietrzkowski, *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2006, s. 15 i n.; B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Warszawa 2009, s. 15 i n.

sąd w procesie podejmowania decyzji. Celem monografii jest również wykazanie sprzężenia zwrotnego pomiędzy procesem decyzyjnym i gwarancjami rzetelnego procesu oraz zasadą sprawiedliwości. Sędzia powinien nie tylko być profesjonalistą pod względem zawodowym, musi być również niezawisły i bezstronny. Bez tych cech nie będzie on pełnił roli bezstronnego arbitra cieszącego się zaufaniem stron. Jest to w zasadzie kwintesencja umiejętności warsztatowych każdego prawnika, a zwłaszcza sędziów, którym ta monografia jest dedykowana. Niemniej monografia pozwoli również innym profesjonalistom w dziedzinie prawa zrozumieć skomplikowany proces, jakim jest wymierzanie sprawiedliwości. Jeśli bowiem by przyjąć za prawdziwe stwierdzenie, że każdy adwokat/radca prawny powinien być „pierwszym sędzią w sprawie”, to opisywany model podejmowania sędziowskich decyzji może być pomocny w pracy każdego prawnika.

Rozdział I

ISTOTA SĄDU I WŁADZY SĄDOWNICZEJ

1. Istota władzy sądowniczej

Rozważania nad procesem wymierzania sprawiedliwości trzeba rozpocząć od zdefiniowania pojęć władzy sądowniczej i sądu oraz wyjaśnienia, czym jest sądowy wymiar sprawiedliwości. Każdy proces sądowy z reguły poprzedza jakiś konflikt międzyludzki. Nawet w pokojowo nastawionych cywilizowanych społecznościach występują sprzeczne interesy, rywalizacja oraz zażarta konkurencja, które mogą być przyczynami zarówno łagodnych, jak i skrajnych konfliktów¹. Wyjątkowe byłoby więc społeczeństwo, którego członkowie nigdy by się nie spierali i które w rezultacie nie potrzebowałoby prawa. Gdyby ludzie byli przyjaciółmi, nie potrzebowałiby sprawiedliwości, zaś za najwłaściwszą formę sprawiedliwości Arystoteles uznawał ustosunkowanie się przyjazne².

Zanim też w ogóle doszło do powstania jakichkolwiek struktur państwowych, podstawowym sposobem rozwiązywania konfliktów międzyludzkich była bowiem samopomoc. Nie był to jednak odpowiedni sposób, gdyż prowadził on do supremacji przemocy i siły nad prawem. Ten, kto był silniejszy, wygrywał³.

¹ R. Susskind, *Koniec świata prawników?*, Warszawa 2010, s. 178.

² Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 2007, s. 283.

³ L. Leszczyński [w:] A. Korybski, L. Leszczyński, *Stanowienie i stosowanie prawa. Elementy teorii*, Warszawa 2021, s. 221 i n.

Z czasem jednak, wraz z kształtowaniem się pierwotnych struktur stanowiących zaczątki państwa, rozstrzyganie o najważniejszych sprawach dotyczących człowieka, tj. życia, zdrowia, wolności, godności, autonomii i mienia, należało do władcy. Historycznie rzecz ujmując, sędziowie byli królewskimi delegatami, wymiar sprawiedliwości był wyłączną domeną władcy. Sędziowie byli sługami króla, mogli sprawować swój urząd tak długo, jak długo król na to zezwalał. Mogli być w każdym czasie zwolnieni, jeśli orzecznictwo nie odpowiadało królowi. Jeśli sędzia chciał zachować swój urząd, musiał orzekać zgodnie z wolą króla⁴. Od czasów prawa rzymskiego pojęcie *officium iudicis* odnosiło się do sędziego wyposażonego w atrybuty sprawiedliwego rozstrzygnięcia sporu. Sędzia nie mógł działać pod wpływem strachu ani korzyści, nie mógł kierować się nienawiścią ani jakimkolwiek innym uczuciem wobec strony. W okresie ustawy XII tablic odpowiedzialność sędziego na gruncie *ius civile*, jak i odpowiedzialność za korupcję stanowiły system gwarancji przed niesprawiedliwymi wyrokami⁵.

Z rozwojem ludzkości sądy zaczęły zyskiwać autonomię i niezależność. Przełomowym momentem dla ukształtowania się niezależnych sądów była z pewnością Wielka Karta Swobód z 1215 r., którą wydał król Jan bez Ziemi pod naciskiem feudałów walczących o swoje przywileje. Gwarantowała ona, że nikt nie mógł być pozbawiony wolności, wywłaszczony, pozbawiony czci bez wydania wyroku opartego na prawie (*per legem terrae, by the law of the land*)⁶.

Przez długi czas pozostałością monarchii absolutnej była pozycja sędziów jako urzędników państwowych i organizacyjne podporządkowanie sądów ministrom sprawiedliwości⁷. Okres monarchii absolutnej

⁴ S. Khorrami, *Das Einstellungs- und Beförderungsverfahren englischer und deutscher Richter. Auswirkungen auf die richterliche Unabhängigkeit*, Hamburg 2005, s. 5.

⁵ E. Szymoszek, *Iudex w literaturze procesowej XII–XIII wieku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 1992/CCXIV, s. 3 i n.

⁶ „No free man shall be taken or imprisoned or diseased or outlawed or exiled or in any way ruined, nor will we go or send against him, except by the lawful judgment of his peers or by the law of the land”.

⁷ S. Dąbrowski, *Granice dopuszczalnej ingerencji władzy wykonawczej i ustawodawczej we władzę sądowniczą [w:] Niezależność sądownictwa i innych zawodów prawniczych jako*

doprowadził do utrwalenia w Europie sędziego jako urzędnika państwowego i całkowicie przedmiotowej roli wykładni prawa⁸.

Wyodrębnienie urzędu sędziego zawdzięczamy dopiero w istocie doktrynie Monteskiusza, wedle której władza sędownicza stoi na równi z pozostałymi władzami, spełnia podobnie jak i tamte, niezależnie od swojej funkcji sędowniczej w znaczeniu materialnym, także pierwszorzędną rolę ustrojowo-polityczną jako jeden ze wzajemnych hamulców innych władz, powstrzymujących jedna drugą przed przekroczeniem swojej mocy.

Ta trzecia władza sądowa karze za przestępstwa lub rozstrzyga spory osób prywatnych, co czyni tym doskonałej, że jest odrębna i niezależna od władzy prawodawczej i wykonawczej. Niemniej według samego Monteskiusza była to jednak władza najsłabsza, a proces „wybijania” się trzeciej władzy na pozycję władzy równorzędnej nie nastąpił do razu. To doktryna Monteskiusza stworzyła podwaliny dzisiejszej odrębnej, autonomicznej władzy sędowniczej. Choć może nie doceniała siły władzy sędowniczej, to jednak stała się ona podwaliną dla budowy autonomicznej pozycji władzy sędowniczej, która jest niezbędna dla realizacji funkcji kontrolnej względem innych władz.

Doktryna trójpodziału władzy na sędowniczą, wykonawczą i ustawodawczą, która polega na tym, jak głosił Monteskiusz, „iżby nie można było nadużywać władzy, trzeba aby przez naturalną grę rzeczy, władza powściągnęła władzę”⁹, ma w swoim założeniu zapewnić wzajemne równoważenie się władz oraz zapobiegać sytuacji przejmowania funkcji sądów przez władzę wykonawczą. Zasada podziału władz wymaga odrębnego istnienia organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędowniczej. Drugim elementem charakteryzującym koncepcję podziału władzy jest system wzajemnego hamowania się i równoważenia władz.

fundamenty państwa prawa. Wyzwania współczesności, red. T. Wardyński, M. Niziołek, Warszawa 2009, s. 117.

⁸ A. Kotowski, *Wykładnia orientacyjna. Teorie wykładni prawa i teoria orientacyjnego badania wykładni operatywnej*, Warszawa 2018, s. 120 i n.

⁹ Monteskiusz, *O duchu praw*, Kraków 2003, s. 232.

Oznacza on, że każda z władz została wyposażona w instrumenty, które pozwalają powstrzymywać, hamować działania pozostałych władz¹⁰. Zasada podziału władzy zapewnia, że reguły są ustanawiane nie na potrzeby konkretnej sprawy, lecz są traktowane jako reguły ogólne. To zaś jest możliwe, jeśli stanowienie i stosowanie prawa jest domeną odrębnych władz. W konsekwencji zasada podziału władzy zabezpiecza, że nikt nie jest sędzią we własnej sprawie¹¹. Dzięki temu prawo nie stanie się narzędziem represji wobec jednostki. W sytuacji gdy dwie władze byłyby sprawowane łącznie, ryzyko arbitralności i nadużycia władzy znacząco by wzrosło. Jeśli bowiem jeden człowiek lub instytucja sprawuje te trzy władze łącznie, tworząc, stosując i orzekając o prawie, rośnie pokusa nadużycia władzy¹².

Konsekwencją przyjęcia doktryny Monteskiusza jest przedmiotowo-podmiotowe wyodrębnienie władzy sądowniczej. W znaczeniu przedmiotowym (funkcjonalnym) podział władzy oznacza wydzielenie pewnych rodzajowo odmiennych kierunków (sfer) działania państwa, takich jak stanowienie prawa, wykonywanie prawa i sądzenie. Wydzieleniu przedmiotowemu tych sfer odpowiada podmiotowe przyporządkowanie organów. Podmiotowo określone grupy organów państwowych są bowiem przyporządkowane wyodrębnionym władzom. Taki podział odpowiada założeniom konstytucyjnym, bowiem zgodnie z art. 10 ust. 1 Konstytucji RP ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Artykuł 10 ust. 2 Konstytucji RP wskazuje organy, którym powierzono wykonywanie władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały. W podziale władzy sądy i trybunały stanowią władzę odrębną i niezależną od innych władz (art. 173 Konstytucji RP).

¹⁰ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2007, s. 68–69.

¹¹ G. Lautenbach, *The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights*, Oxford 2013, s. 50.

¹² G. Lautenbach, *The Concept of the Rule of Law...*, s. 50.

Zasada podziału władzy jest przeciwieństwem zasady jednolitej władzy państwowej, zapobiegając instrumentalizacji Konstytucji lub sprowadzaniu jej do politycznej deklaracji czy manifestu programowego. W ostatecznym rozrachunku zabezpiecza więc wolności i prawa człowieka przed nadużyciem władzy. Istotą zasady wyrażonej w art. 10 ust. 1 Konstytucji RP jest zarówno funkcjonalny podział władzy, jak i stan równoważenia się władz, w celu gwarantowania poszanowania kompetencji każdej z nich i stworzenia podstaw do stabilnego działania mechanizmów demokratycznego państwa prawa¹³. W judykaturze wskazuje się na dwa konstytucyjne aspekty podziału władzy: statyczny i dynamiczny. W ujęciu statycznym sprowadza się do wyodrębnienia trzech podstawowych funkcji władzy (ustawodawczej, wykonawczej, sądowniczej) i wskazania realizujących te funkcje organów konstytucyjnych (Sejmu, Senatu, Prezydenta, Rady Ministrów oraz sądów i trybunałów). Wyróżnia się zatem podział funkcjonalny (art. 10 ust. 1 Konstytucji RP) i podział organizacyjny (art. 10 ust. 2 Konstytucji RP). Istotnym elementem organizacyjnego aspektu zasady podziału władzy jest podział strukturalny, który polega na nominalnym i kompetencyjnym wyodrębnieniu poszczególnych organów konstytucyjnych, oraz podział personalny, który sprowadza się do zakazu równoczesnego sprawowania różnych urzędów lub zajmowania różnych stanowisk. Jak wielokrotnie podkreślał Trybunał Konstytucyjny, Konstytucja nie ogranicza się do statycznego wyrażenia zasady podziału władzy, polegającego na zaliczeniu organów państwa do poszczególnych władz i na deklarowaniu ich odrębności, ale ujmuje stosunki między władzami w sposób dynamiczny, co wyraża się w formule ich równoważenia się¹⁴.

Na gruncie Konstytucji brak podstaw do przyjęcia nadrzędności którejkolwiek z władz wymienionych w art. 10 ust. 1 Konstytucji RP. Władze ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza są wobec siebie równorzędne.

¹³ Por. wyroki TK: z 15.01.2009 r., K 45/07, OTK-A 2009/1, poz. 3 i z 7.11.2013 r., K 31/12, OTK-A 2013/8, poz. 121.

¹⁴ W kontekście pozycji władzy sądowniczej zob. wyroki TK: z 14.04.1999 r., K 8/99, OTK 1999/3, poz. 41; z 9.11.2005 r., Kp 2/05, OTK-A 2005/10, poz. 114; z 19.07.2005 r., K 28/04, OTK-A 2005/7, poz. 81; z 29.11.2005 r., P 16/04, OTK-A 2005/10, poz. 119; z 27.03.2013 r., K 27/12, OTK-A 2013/3, poz. 29; z 7.11.2013 r., K 31/12, OTK-A 2013/8, poz. 121; z 14.10.2015 r., Kp 1/15, OTK-A 2015/9, poz. 147.

Ich równowagę należy rozumieć jako stan wyłączający nadrzędność czy podrzędność jednej władzy wobec drugiej. Zapewnia go tradycyjne hamowanie władz, co nie wyklucza ich współdziałania, o którym mowa we wstępie do Konstytucji RP, na zasadzie równorzędności¹⁵. Kluczowe znaczenie ma jednak funkcja kontrolna władzy sądowniczej, która w ten sposób egzekwuje przestrzeganie przez pozostałe władze działania na podstawie i w granicach prawa. Dla skutecznej kontroli egzekutywy konieczna jest niezależność władzy sądowniczej¹⁶. Sądy kontrolują także przestrzeganie prawa przez jednostki. Sądy służą rozstrzyganiu konfliktów pomiędzy jednostkami, dlatego niezależność sądów zarówno od innych władz, jak i od samych stron sporu jest konieczna w procesie orzekania. Niezależność od wpływów polityków sprawia, że sąd decyduje wyłącznie na podstawie prawa¹⁷.

Jak wynika z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, art. 173 Konstytucji RP w szczególny sposób określa pozycję władzy sądowniczej w konstytucyjnym podziale władzy. O ile w stosunkach między władzą ustawodawczą a wykonawczą możliwe są różne formy wzajemnych oddziaływań i współpracy, dopuszcza się również istnienie obszaru, w którym kompetencje organów należących do obu władz „przecinają się” lub „nakładają”, o tyle relacje między władzą sądowniczą a pozostałymi władzami muszą opierać się na zasadzie „separacji”. Koniecznym elementem zasady podziału władzy są niezależność sądów i niezawisłość sędziów¹⁸. „Mechanizm hamowania i równowagi, zakładający możliwość ingerencji w zakres władzy sądowniczej nie może jednakże dotyczyć niezawisłości sędziowskiej w zakresie sprawowania urzędu, a jakiegokolwiek wkraczanie w działanie i organizację władzy sądowniczej, w sferze nie objętej bezwzględną zasadą niezawisłości, może być dokonywane jedynie wyjątkowo i posiadać dostateczne uzasadnienie merytoryczne”¹⁹.

¹⁵ S. Dąbrowski, *Granice dopuszczalnej ingerencji władzy...*, s. 110.

¹⁶ G. Lautenbach, *The Concept of the Rule of Law...*, s. 52.

¹⁷ G. Lautenbach, *The Concept of the Rule of Law...*, s. 52.

¹⁸ Por. m.in. wyrok TK z 14.04.1999 r., K 8/99, OTK 1999/3, poz. 41.

¹⁹ Wyrok TK z 18.02.2004 r., K 12/03, OTK-A 2004/2, poz. 8.

2. Definicja sądu

Z zasady podziału władzy oraz (jak wskazano) wyodrębnienia przedmiotowo-podmiotowego władzy sądowniczej wypływa obowiązek istnienia odrębnych organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Sądy są podmiotami władzy sądowniczej, a ich zadaniem jest wymierzanie sprawiedliwości. Sądy mają jednocześnie pewne cechy charakterystyczne, które sprawiają, że różnią się one od innych podmiotów sprawujących władzę. Tą cechą szczególną jest odrębność i niezależność władzy sądowniczej. Zgodnie ze wspomnianą już zasadą podziału władzy charakteryzującą funkcjonowanie państwa prawnego konieczne jest zagwarantowanie niezależności sądów względem władzy ustawodawczej i wykonawczej. W tym sensie ważne jest, by sędziowie byli chronieni przed ingerencją lub naciskami z zewnątrz, które mogłyby zagrozić ich niezależności. Zasady te powinny pozwalać w szczególności na wykluczenie nie tylko wszelkiego bezpośredniego wpływu w postaci zaleceń, ale również bardziej pośrednich form oddziaływania, które mogą zaważyć na decyzjach danych sędziów²⁰.

Sądom powierzono i zastrzeżono do ich wyłącznej kognicji właśnie wymiar sprawiedliwości. Co więcej, z uwagi na negatywne doświadczenia z przeszłości przyjęto wprost jako konstytucyjną zasadę, że tylko sądy sprawują wymiar sprawiedliwości. W przeszłości dochodziło bowiem do ograniczania kompetencji sądów i obniżenia standardów gwarancji skutecznej ochrony praw jednostki, bowiem w wielu rodzajach spraw były one rozstrzygane przez organy pozasądowe²¹. Mając na względzie gwarancyjne znaczenie sposobu zdefiniowania wymiaru sprawiedliwości, Konstytucja RP zastrzega, zgodnie z art. 175 ust. 1, że wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe.

²⁰ Wyroki TSUE: z 24.06.2019 r., Komisja Europejska v. Rzeczpospolita Polska, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, pkt 112; z 2.03.2021 r., A.B. i in., C-824/18, ECLI:EU:C:2021:153, pkt 118 i 119; z 19.11.2019 r., A.K. i in., C-585/18, C-624/18 i C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, pkt 124.

²¹ K. Lubiński, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985, s. 180–181.

Współcześnie jednak wobec ekscesów i ingerencji pozostałych władz w istotę władzy sądowej coraz większego znaczenia nabiera materialnoprawne rozumienie istoty sądu. Przy czym nie tyle istotna jest sama nazwa, co cechy materialne danego podmiotu rozstrzygającego spory. Według Europejskiego Trybunału Praw Człowieka pojęcie sądu oznacza, że organ, do którego zwrócono się o rozstrzygnięcie, musi posiadać sądowy charakter, to znaczy, że jest niezależny od władzy wykonawczej oraz stron postępowania²².

W praktyce oznacza to, że w perspektywie konwencyjnej to szczegółowe unormowanie danego systemu sądowego poszczególnych państw członkowskich będzie determinować model rozstrzygania sporów. Organ rozstrzygający daną sprawę wprawdzie nie musi być sądem, ale musi posiadać cechy mu odpowiadające. Organ ten poza ustrojowym statusem odrębności i niezależności od dwóch pozostałych władz musi być wyposażony w ustrojowe gwarancje sprawiedliwego orzekania. Pojęcie sądu w tym ujęciu materialnym, jak wskazał Europejski Trybunał Praw Człowieka, jest wyznaczone sprawowaniem funkcji sądenia, tzn. rozstrzygania kwestii należących do jego właściwości i wedle zasad rządów prawa. Sąd musi odpowiadać warunkom niezawisłości, zwłaszcza w stosunku do władzy wykonawczej, bezstronności, transparentności, wyznaczenia okresu pełnienia funkcji przez osoby zasiadające w jego składzie, a także gwarancjom procesowym jego działania²³.

Ponadto z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że wyrażenie „ustanowiony ustawą” zawarte w art. 6 ust. 1 EKPC dotyczy nie tylko ustawowej podstawy samego istnienia sądu, lecz również składu orzekającego w każdej sprawie²⁴. Rozważania zawarte w powyższym orzeczeniu mogą być uznane za kwintesencję definicji sądu w znaczeniu materialnym.

²² Wyrok ETPC z 27.06.1968 r., *Neumeister v. Austria*, 1936/63 – wszystkie orzeczenia ETPC: www.hudoc.echr.coe.

²³ Wyrok ETPC z 29.04.1988 r., *Belilos v. Szwajcaria*, 10328/83.

²⁴ Wyrok ETPC z 28.04.2009 r., *Savino i in. v. Włochy*, 17214/05, 20329/05, 42113/04, § 94, 95.

Analogiczną definicję sądu możemy również odnaleźć w orzecznictwie unijnym, przy czym obecnie szczególnie istotne są także gwarancje praworządności i zachowania rządów prawa. Znamienna jest w tym przypadku ewolucja orzecznictwa unijnego, do czego w dużej mierze przyczyniły się pytania prejudycjalne dotyczące statusu sędziów napływające do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z Polski, ale też orzecznictwo dotyczące statusu sędziów w Islandii czy na Węgrzech. Jak wskazuje Trybunał, gwarancje dostępu do niezawisłego i bezstronnego sądu ustanowionego uprzednio na mocy ustawy, a w szczególności gwarancje określające to pojęcie, jak również skład tego sądu, stanowią podstawę prawa do rzetelnego procesu sądowego. Poddanie weryfikacji wymogu, czy dany organ, ze względu na swój skład, stanowi taki właśnie sąd, jest nieodzowne w kontekście zaufania, jakie sądy społeczeństwa demokratycznego powinny wzbudzać u jednostki²⁵.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności gwarantuje każdemu prawo do sądu ustanowionego ustawą, co w rozumieniu jej art. 6 ust. 1 obejmuje przepisy przewidujące ustanowienie i właściwość organów sądowych, jak również każdy przepis prawa krajowego, którego naruszenie powodowałoby nieprawidłowość udziału jednego lub więcej sędziów w rozpoznawaniu sprawy²⁶. Chodzi bowiem o to, by urząd sądownictwa w demokratycznym społeczeństwie nie był zależny od uznania władzy wykonawczej, lecz regulowany prawem pochodzącym od Parlamentu²⁷. Ponadto pojęcie „ustanowienia” w pierwszym zdaniu art. 6 ust. 1 EKPC obejmuje z samej swojej natury proces powoływania sędziów w ramach krajowego systemu sądownictwa, który zgodnie z zasadą rządów prawa musi być prowadzony zgodnie ze stosownymi regułami prawa krajowego obowiązującymi w danym czasie. Trybunał przypomina, że „koncepcja podziału władz pomiędzy egzekutywą a judykaturą nabiera w jego orzecznictwie rosnącego znaczenia”. To samo

²⁵ Wyrok TSUE z 15.07.2021 r., Komisja Europejska v. Rzeczpospolita Polska, C-791/19, Dz.Urz. UE C 382, s. 2.

²⁶ Zob. wyroki ETPC: z 20.10.2009 r., Gorguiladze v. Gruzja, 4313/04, § 68; z 27.10.2009 r., Pandjikidze i in. v. Gruzja, 30323/02, § 104; z 28.11.2002 r., Lavents v. Łotwa, 58442/00, § 114.

²⁷ Raport Komisji z 12.10.1978 r., Zand v. Austria, 7360/76.

odnosi się do „wagi zabezpieczenia niezawisłości sądownictwa”²⁸. Na podstawie zatem przytoczonych wyżej zasad, biorąc pod uwagę również cel wymogu, aby sąd zawsze był ustanowiony ustawą, oraz jego bliski związek z podstawową zasadą rządów prawa, Trybunał nie może zadowolić się pozorami, lecz musi ustalić, czy naruszenie stosowanych norm krajowych w przedmiocie powoływania sędziów stworzyło realne ryzyko korzystania przez inne organy władz, w szczególności organy władzy wykonawczej, z nadmiernej swobody uznania podważającej integralność procesu nominacyjnego w zakresie, którego nie przewidywały obowiązujące wówczas normy krajowe.

W świetle orzecznictwa unijnego proces powoływania sędziów stanowi element nierozzerwalnie związany z pojęciem „sądu ustanowionego na mocy ustawy”, z uwagi na fundamentalne następstwa, jakie proces ten ma dla prawidłowego funkcjonowania oraz legitymizacji władzy sądowniczej w demokratycznym państwie, w którym obowiązuje zasada rządów prawa. W wyroku *Getin Noble Bank*²⁹ Trybunał Sprawiedliwości wskazał, że nieprawidłowość, której dopuszczono się przy powołaniu sędziów, pociąga za sobą naruszenie wymogu dotyczącego ustanowienia sądu na mocy ustawy, w szczególności gdy nieprawidłowość ta ma taki charakter i wagę, że stwarza ona rzeczywiste ryzyko, że pozostałe władze, w szczególności władza wykonawcza, mogły skorzystać z nie należnych im uprawnień dyskrecyjnych, narażając prawidłowość skutku, do którego prowadzi procedura powołania, i wzbudzając w ten sposób uzasadnione wątpliwości w przekonaniu jednostek co do niezawisłości i bezstronności danego sędziego lub danych sędziów. Ma to miejsce wówczas, gdy dotyczy to podstawowych norm stanowiących integralną część ustroju i funkcjonowania danego systemu sądowniczego. Nie każde uchybienie, które może wystąpić w trakcie procedury powołania sędziego, pozwala na podanie w wątpliwość niezawisłości i bezstronności tego sędziego, a tym samym na wzbudzenie wątpliwości co do tego, czy skład orzekający, w którym on zasiada, ma przymiot

²⁸ Wyrok ETPC z 23.06.2016 r., *Baka v. Węgry*, 20216/12, § 165.

²⁹ Wyroki TSUE: z 29.03.2022 r., *BN i in. v. Getin Noble Bank S.A.*, C-132-/20, ECLI:EU:C:2022:235, pkt 122, 123; z 26.03.2020 r., *Simpson v. Rada i HG v. Komisja*, C-542/18 RX-II i C-543/18 RX-II, ECLI:EU:C:2020:232, pkt 57.

„niezawisłego i bezstronnego sądu ustanowionego uprzednio na mocy ustawy” w rozumieniu prawa Unii Europejskiej. W celu ustalenia, że doszło do naruszenia wymogu sądu ustanowionego uprzednio na mocy ustawy i skutków tego naruszenia, należy dokonać całościowej oceny wszystkich okoliczności, które wraz z innymi czynnikami mogą budzić uzasadnione wątpliwości co do niezawisłości i bezstronności sędziów zasiadających w tym sądzie. Należy wobec tego ustalić, czy materialne warunki oraz zasady proceduralne odnoszące się do procesu nominacyjnego sędziów prowadzą do powstania w przekonaniu jednostek uzasadnionych wątpliwości co do niepodatności tych sędziów na czynniki zewnętrzne oraz ich neutralności względem ścierających się przed nimi interesów po tym, jak zostaną oni powołani. Trybunał orzekł, że owe warunki i zasady proceduralne powinny być sformułowane w taki sposób, aby wykluczyć nie tylko wszelki bezpośredni wpływ w postaci zaleceń, ale również bardziej pośrednie formy oddziaływania, które mogą zaważyć na decyzjach danych sędziów.

W orzecznictwie tego Trybunału przyjmuje się, że elementem realizacji prawa do sądu jest również utrzymywanie takich standardów procedury powołania sędziów, aby w powszechnym odczuciu możliwe było przypisanie im waloru bezstronności i niezawisłości, co między innymi wiąże się z koniecznością stosowania takiej procedury nominacyjnej, która wyklucza występowanie nadmiernego wpływu władzy ustawodawczej i wykonawczej na powołanie sędziego³⁰.

W precedensowym wyroku ETPC z 22.07.2021 r. w sprawie Reczkowicz przeciwko Polsce, 43447/19, Trybunał, analizując proces powoływania sędziów Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego, uznał, że wnioski o powołanie sędziów przedstawione Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej przez Krajową Radę Sądownictwa w składzie ukształtowanym na podstawie ustawy nowelizującej z 8.12.2017 r. są wnioskami przedstawionymi przez organ, który nie zapewnia wystarczających gwarancji niezależności od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Naruszenie prawa krajowego, wynikające z nieprzestrzegania zasady podziału władzy i niezawisłości sądownictwa, z natury rzeczy splamiło sporną procedurę

³⁰ Wyrok ETPC z 1.12.2020 r., Guðmundur Andri Ástráðsson v. Islandia, 26374/18.

powoływania sędziów, ponieważ w konsekwencji tego naruszenia rekomendacja kandydatów na sędziów do Izby Dyscyplinarnej – warunek *sine qua non* powołania przez Prezydenta RP – została powierzona KRS, organowi, który nie posiadał wystarczających gwarancji niezależności od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Procedura powoływania sędziów, która ujawnia nadmierny wpływ władzy ustawodawczej i wykonawczej na powoływanie sędziów, jest *per se* niezgodna z art. 6 ust. 1 EKPC i jako taka stanowi fundamentalną nieprawidłowość wpływającą negatywnie na cały proces i zagrażającą legitymacji sądu złożonego z tak powołanych sędziów.

Podsumowując, uchybienia w procedurze powoływania sędziów do Izby Dyscyplinarnej były tak poważne, że naruszały samą istotę prawa do „sądu ustanowionego ustawą”. Doszło do oczywistego naruszenia prawa krajowego, które negatywnie wpłynęło na podstawowe zasady procedury powoływania sędziów do Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego, ponieważ powołanie nastąpiło na podstawie rekomendacji KRS ustanowionej na mocy ustawy zmieniającej z 2017 r., organu, który nie dawał już wystarczających gwarancji niezależności od władzy ustawodawczej lub wykonawczej. Nieprawidłowości w procesie mianowania naruszyły legitymację Izby Dyscyplinarnej w takim stopniu, że w następstwie z natury wadliwej procedury mianowania sędziów nie posiadała ona i nadal nie posiada atrybutów „sądu”, który jest „zgodny z prawem” w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC.

Naruszona została zatem sama istota przedmiotowego prawa. W świetle powyższego i uwzględniając swoją ogólną ocenę w ramach trzystopniowego testu przedstawionego powyżej, Trybunał stwierdził, że Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego nie była „sądem ustanowionym przez prawo” i w związku z tym doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 EKPC w tym zakresie.

Stanowisko Trybunału zatem okazało się jak dotąd w historii sądownictwa polskiego po 1989 r. precedensowe i przełomowe, bowiem uznano, że Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego nie posiadała i nadal nie posiada atrybutów „sądu”, który jest „zgodny z prawem” w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC. Dzięki temu przełomowemu orzeczeniu udało się

przełamać również cały system sądownictwa dyscyplinarnego sędziów, który był instrumentalnie ukształtowany i wykorzystywany w celu sztykanowania sędziów.

Stanowisko to Trybunał powtórzył w kolejnych wyrokach w sprawach: Dolińska-Ficek i Ozimek przeciwko Polsce, Advance Pharma sp. z o.o. przeciwko Polsce oraz Juszczyzsyn przeciwko Polsce³¹. Trybunał strasburski, oceniając prawidłowość procesu nominacyjnego w kontekście zarzutu naruszenia art. 6 EKPC, doszedł do wniosku, że stwierdzone naruszenia prawa krajowego, wynikające z nieprzestrzegania praworządności, zasady podziału władzy i niezależności sądownictwa, naruszają samą procedurę mianowania. Powoływanie sędziów zostało powierzone KRS, organowi, który nie miał wystarczających gwarancji niezależności od ustawodawcy i władzy wykonawczej. Naruszenie to zostało spotęgowane i w efekcie utrwalone przez ustawodawcę i Prezydenta RP w sposób rażący wbrew praworządności w celu pozbawienia sensu kontroli sądowej uchwały KRS rekomendującej kandydatów. Procedura powoływania sędziów, która ujawnia nienależny wpływ władzy ustawodawczej i wykonawczej na powoływanie sędziów, jest sama w sobie niezgodna z art. 6 ust. 1 EKPC i jako taka stanowi zasadniczą nieprawidłowość mającą negatywny wpływ na cały proces nominacyjny i podważającą legalność sądu złożonego z tak powołanych sędziów.

W innych sprawach Trybunał przykładowo odmówił uznania za niezawisły sąd w rozumieniu art. 6 EKPC izb morskich w związku z tym, że członkowie izb morskich (przewodniczący i wiceprzewodniczący) są powoływani i odwoływani przez Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw żeglugi. Zdaniem Trybunału z faktu tego wynika, że nie mogą oni być uznani za nieusuwalnych, a nadto pomiędzy nimi a ministrami powstaje związek podległości hierarchicznej. Stąd też izby morskie w kształcie, w jakim istnieją w prawie polskim, nie mogą być uważane za niezawisłe sądy zdolne do zagwarantowania sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy, o którym mowa

³¹ Wyroki ETPC: z 8.11.2021 r., Dolińska-Ficek i Ozimek v. Polska, 49868/19 i 57511/19; z 3.02.2022 r., Advance Pharma Sp. z o.o v. Polska, 1469/20; z 6.10.2022 r., Juszczyzsyn v. Polska, 35599/20.

w art. 6 EKPC. Dlatego też skarżący mogli, zdaniem Trybunału, mieć obiektywnie uzasadnione wątpliwości co do niezawisłości i bezstronności izb morskich³². Nastąpiło zatem naruszenie art. 6 ust. 1 EKPC³³. Oceniając, czy organy orzekające Fundacji – Komisja Weryfikacyjna i Odwoławcza Komisja Weryfikacyjna – mogły być uważane za trybunały w rozumieniu wymogu art. 6 § 1 EKPC, Trybunał wskazał, że członkowie Komisji Weryfikacyjnej i Odwoławczej Komisji Weryfikacyjnej byli powoływani odpowiednio przez Zarząd i Radę Nadzorczą Fundacji. Statut Fundacji stwierdzał także, że zasady, na jakich działały jej organy orzekające, powinny być uregulowane w uchwałach podejmowanych przez Radę Nadzorczą. Natomiast organy zarządzające Fundacji były powoływane i odwoływane przez odpowiedniego ministra zgodnie z jego uprawnieniami dyskrecyjnymi. Ponadto odpowiedni minister w pewnym stopniu kontrolował i nadzorował Fundację. Wygląda poza tym na to, że członkowie Komisji Weryfikacyjnej i Odwoławczej Komisji Weryfikacyjnej nie sprawowali swych funkcji kadencyjnie. W związku z tym Trybunał uznał niezależność organów orzekających Fundacji za wątpliwą, wbrew argumentom rządu. Jeśli chodzi o gwarancje proceduralne, to wydaje się, że komisje orzekające nie miały jasnych i publicznie dostępnych regulaminów oraz nie prowadziły publicznych rozpraw. Z tego względu organy te nie mogły być uważane za trybunały w rozumieniu art. 6 § 1 EKPC³⁴. Również w orzecznictwie TSUE przyjmuje się, że chociaż organizacja wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich należy do kompetencji tych ostatnich, to przy wykonywaniu tej kompetencji państwa członkowskie mają obowiązek dotrzymywać zobowiązań wynikających dla nich z prawa UE oraz że może to dotyczyć w szczególności przepisów krajowych dotyczących przyjmowania decyzji o powołaniu sędziów lub, w stosownym wypadku, przepisów dotyczących odpowiedniej kontroli sądowej w kontekście takich postępowań nominacyjnych³⁵.

³² Zob., *mutatis mutandis*, wyrok ETPC z 22.10.1984 r., *Sramek v. Austria*, 8790/79, § 42.

³³ Wyroki ETPC z 22.07.2021 r., *Reczkowicz v. Polska*, 43447/19 i z 3.03.2005 r. *Brudnicka v. Polska*, 54723/00.

³⁴ Wyrok ETPC z 8.06.2006 r., *Woś v. Polska*, 22860/02.

³⁵ Wyroki TSUE: z 24.06.2019 r., *Komisja Europejska v. Rzeczpospolita Polska*, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, pkt 52; z 26.03.2020 r., *Miasto Łowicz i Prokurator*

Trybunał daje szczegółowe wskazówki, a mianowicie przy rozstrzyganiu, czy dany organ może zostać uznany za „niezawisły” – w szczególności od władzy wykonawczej i stron występujących w sprawie – należy uwzględnić między innymi sposób mianowania jego członków oraz czas trwania ich kadencji, istnienie gwarancji zabezpieczających przed naciskami z zewnątrz, a także rozstrzygnąć kwestię, czy organ ten posiada zewnętrzne atrybuty niezależności. Trybunał ponadto przypomina, że wymagane gwarancje niezależności mają zastosowanie nie tylko w odniesieniu do „sądu” w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC, lecz rozciągają się również na „sędziego lub innego urzędnika uprawnionego przez ustawę do wykonywania władzy sądowej”, określonego w art. 5 ust. 3 EKPC³⁶.

Może to dotyczyć w szczególności przepisów krajowych regulujących materialne warunki oraz zasady proceduralne odnoszące się do decyzji o powołaniu sędziego, a także w stosownych przypadkach przepisów dotyczących odpowiedniej kontroli sądowej w kontekście takich postępowań nominacyjnych³⁷. Z orzeczeń tych wynika, że cech bezstronności i niezależności może być pozbawiony sąd, w skład którego wchodzi osoba powołana na urząd sędziego w wyniku rażących (podstawowych) uchybień w procesie nominacyjnym, które mogą wzbudzać uzasadnione wątpliwości co do niezależności organu z udziałem tak powołanego sędziego od czynników zewnętrznych, w tym od bezpośrednich lub pośrednich wpływów władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz jego neutralności względem ścierających się przed nim interesów³⁸.

Współcześnie również, biorąc pod uwagę aktualne orzecznictwo ETPC i TSUE, przy definiowaniu sądu podkreśla się funkcje sądu i jego gwarancje niezależności, a przede wszystkim autonomiczny status, jak

Generalny, C-558/18 i C-563/18, ECLI:EU:C:2020:234, pkt 36; z 2.03.2021 r., A.B. i in., C-824/18, ECLI:EU:C:2021:148, pkt 68; z 20.04.2021 r., Repubblica, C-896/19, ECLI:EU:C:2021:311, pkt 48.

³⁶ Wyrok ETPC z 8.06.2006 r., Woś v. Polska, 22860/02.

³⁷ Wyroki TSUE z 19.11.2019 r., A.K. i in., C-585/18, C-624/18 i C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, pkt 134–139 i 145 oraz z 2.03.2021 r., A.B. i in., C-824/18, ECLI:EU:C:2021:148, pkt 68.

³⁸ Wyrok TSUE z 7.11.2024 r., C.W. S.A. i in. v. Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, C-326/23, Dz.Urz. UE C 2025/41.

i transparentny i niezależny system nominacyjny sędziów. O odrębności i samodzielności władzy sądowniczej przesądza istotnie nie tyle nazwa, co wewnętrzna i zewnętrzna strukturalna autonomia. Sądy jako podmioty władzy sądowniczej nie mogą być bowiem zależne od innych władz, fundamentem zaś konstytuującym sąd jest niezawisłość i bezstronność.

3. Zewnętrzny obraz sądów – sprawiedliwość wymierzana w sposób widoczny dla wszystkich

Cechą wyróżniającą wymiar sprawiedliwości jest przede wszystkim to, że jest on sprawowany przez niezależne sądy. Atrybutem niezależnych sądów jest to, że orzekają w nich niezawiśli sędziowie. Tym, co odróżnia władzę sądowniczą od władzy wykonawczej i ustawodawczej, jest właśnie jej niezależność, odrębność sądów oraz niezawisłość sędziów. Orzeczenia prawomocne co do zasady nie mogą być dowolnie wzruszone nie tylko przez strony, ale i przez władzę ustawodawczą czy wykonawczą. Władza ustawodawcza nie może wydać ustawy, która pozwalałaby z datą wsteczną zmienić przepis, na podstawie którego sąd wydał orzeczenie. Z kolei władza wykonawcza również nie może wpłynąć na treść wydanego orzeczenia³⁹. Tylko niezawisły sąd jest strażnikiem gwarancji uczciwego procesu, z poszanowaniem reguł *fair play*.

Niezawisłość sędziowska jest nie tylko ustrojową zasadą wymiaru sprawiedliwości⁴⁰, lecz także powinna być warunkiem koniecznym bycia sędzią. Jako zasada ustrojowa jest gwarancją ustanowioną przede wszystkim dla obywateli, którym ma zapewnić podstawowe prawo człowieka – prawo do sądu i rzetelnego postępowania przed wszystkimi sądami, czyli prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w państwie. Jest nieodłącznym atrybutem funkcji sędziego. Zgodnie z art. 173 Konstytucji RP Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz. Każdy zaś zgodnie z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP ma prawo do

³⁹ A. Rzepliński, *Sądownictwo w Polsce Ludowej. Między dyspozycyjnością a niezawisłością*, Warszawa 1989, s. 10.

⁴⁰ A. Łazarska, *Niezawisłość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym*, Warszawa 2019, s. 103 i n.

sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Niezawisłość i bezstronność sędziów w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPC wymaga obiektywnej oceny, czy sam sąd zapewnia wystarczające gwarancje pozwalające wykluczyć wszelkie uzasadnione wątpliwości co do jego bezstronności. Wywoływane wrażenie ma pewne znaczenie, ponieważ „sprawiedliwość powinna nie tylko być wymierzana, ale także wymierzana w sposób widoczny dla wszystkich”. Na szali leży bowiem zaufanie, jakie sądy powinny budzić wśród obywateli w demokratycznym społeczeństwie. Ponadto, rozważając w jednej ze spraw, czy istnieje uzasadniony powód do obaw dotyczących nieprzejawiania oznak niezależności, ETPC orzekł, że decydujące jest to, czy obawy te znajdują obiektywne uzasadnienie⁴¹.

Istotne jest zatem to, jakie z perspektywy obywatela muszą być spełnione obiektywne warunki postrzegania sędziego jako bezstronnego i niezawisłego. Ten znany w orzecznictwie sądowym sposób dokonywania ocen polega na odwoływaniu się do wzorca normatywnego modelowego obserwatora mającego dostateczne rozeznanie w okolicznościach istotnych do formułowania na ich podstawie określonych wniosków. Nie może być on przy tym utożsamiany z subiektywną oceną dokonywaną przez strony postępowania lub opinię publiczną w konkretnej sprawie⁴².

Niezawisłość i bezstronność sędziowska to podstawowe warunki wstępne ochrony praw człowieka i gwarancja zabezpieczająca przed dyskryminacją⁴³. Dzięki formalnym i materialnym zabezpieczeniom niezawisły sędzia może być bardzo ważnym gwarantem innych podstawowych praw i wolności jednostki oraz pozostałych podmiotów prawa⁴⁴. Współ-

⁴¹ Wyrok ETPC z 6.05.2003 r., Kleyn i in. v. Niderlandy, 39343/98, 39651/98, 43147/98, 46664/99, § 194 i przytoczone tam orzecznictwo.

⁴² Uchwała pełnego składu SN – Izba Cywilna, Karna oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23.01.2020 r., BSA I-4110-1/20 – zasada prawna, OSNKW 2020/2, poz. 7.

⁴³ T. Bingham, *The Business of Judging. Selected Essays and Speeches 1985–1999*, Oxford 2011, s. 55.

⁴⁴ T. Ereciński, *Niezawisłość sędziowska a swoboda orzekania w sprawach cywilnych* [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. J. Gołaczyński, P. Machnikowski, Warszawa 2010, s. 125.

cznie niezależne, bezstronne i niezawisłe sądy są najwyższą wartością w społeczeństwie i żrenicą wolności oraz gwarancją rządów prawa „an independent and impartial judiciary is an institution of the highest value in every society and an essential pillar of liberty and the rule of law”⁴⁵. Z Magna Carta Rady Konsultacyjnej Sędziów Europejskich z 17.11.2010 r. wynika, że sądownictwo jest jedną z trzech władz każdego demokratycznego państwa. Jego zadaniem jest zagwarantowanie obowiązywania rządów prawa i tym samym zapewnienie odpowiedniego, bezstronnego, rzetelnego, uczciwego i skutecznego stosowania prawa. Niezawisłość sędziowska jest gwarancją słusznego orzeczenia i wyrazem sprawiedliwości proceduralnej⁴⁶. O wyższości sądowego wymiaru sprawiedliwości nad innymi formami rozstrzygania sporów decyduje nie tylko konstytucyjne umocowanie, ale jego ciągłość i gwarancyjny charakter tego postępowania, zapewniający bezstronność i obiektywność rozstrzygnięcia. W założenia organizacji sądownictwa wpisana jest koncepcja ustrojowej niezależności i odrębności sądów, będąca konsekwencją przyjętej zasady podziału władzy.

W tym względzie ETPC podkreśla, że „niezależność sądu ustanowionego ustawą” odnosi się do niezbędnej osobistej i instytucjonalnej niezależności, która jest wymagana dla bezstronnego podejmowania decyzji, a zatem stanowi warunek wstępny bezstronności. Charakteryzuje ona zarówno (i) stan umysłu, który oznacza niepodatność sędziego na naciski zewnętrzne jako kwestię nieskazitelnności moralnej, jak i (ii) zbiór środków instytucjonalnych i operacyjnych, obejmujących zarówno procedurę, zgodnie z którą sędziowie mogą być mianowani w sposób zapewniający ich niezawisłość, oraz kryteria wyboru oparte na kompetencjach, które muszą gwarantować ochronę przed nadmiernym wpływem i/lub nieograniczoną swobodą uznania innych władz państwowych, zarówno na początkowym etapie mianowania sędziego, jak i przy wykonywaniu przez niego obowiązków⁴⁷. Jest ona zapewniona dzięki zarówno ustrojowej odrębności władzy sądowniczej, jej separacji

⁴⁵ Mt. Scopus International Standards of Judicial Independence Approved March 19, 2008, <http://www.coe.int> (dostęp: 15.04.2025 r.).

⁴⁶ P. Mes, *Der Rechtsschutzanspruch*, Köln–Berlin–Bonn–München 1970, s. 46.

⁴⁷ Wyrok ETPC z 1.12.2020 r., Guðmundur Andri Ástráðsson v. Islandia, 26374/18.

i niezależności, jak i procesowym regulacjom zapewniającym realizację prawa do bezstronnego sądu i sędziego.

Jak wynika z wyroku TSUE z 19.11.2019 r. w sprawach A.K. i in., C-585/18, C-624/18 i C-625/18, gwarancje niezawisłości sędziowskiej i bezstronności sędziów wymagają, aby dany organ wykonywał swoje zadania w pełni autonomicznie, będąc chronionym przed ingerencją i naciskami z zewnątrz, które mogą zagrozić niezależności osądu jego członków i wpływać na ich rozstrzygnięcia, z zachowaniem obiektywizmu oraz przy braku wszelkiego interesu w rozstrzygnięciu sporu⁴⁸.

W wyroku tym TSUE orzekł, że Izba Dyscyplinarna SN nie stanowi niezawisłego i bezstronnego sądu z uwagi na okoliczności jej utworzenia, zakres kompetencji i skład oraz udział KRS w ukonstytuowaniu tej izby. Z tego orzecznictwa wynika zatem jednoznacznie, że KRS w obecnym składzie nie jest organem bezstronnym i niezawisłym od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Artykuł 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej i art. 9 ust. 1 dyrektywy Rady 2000/78/WE z 27.11.2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by spory dotyczące stosowania prawa UE mogły należeć do wyłącznej właściwości organu niestanowiącego niezawisłego i bezstronnego sądu w rozumieniu pierwszego z tych przepisów. Do tej ostatniej sytuacji dochodzi wówczas, gdy obiektywne okoliczności, w jakich został utworzony dany organ, oraz jego cechy, a także sposób, w jaki zostali powołani jego członkowie, mogą wzbudzić w przekonaniu jednostek uzasadnione wątpliwości co do niezależności tego organu od czynników zewnętrznych, w szczególności od bezpośrednich lub pośrednich wpływów władzy ustawodawczej i wykonawczej, oraz jego neutralności względem ścierających się przed nim interesów, i prowadzić w ten sposób do braku przejawiania przez ten organ oznak niezawisłości lub bezstronności, co mogłoby podważyć zaufanie, jakie sądownictwo powinno budzić w jednostkach w społeczeństwie demokratycznym. Procedura nominacji sędziowskich musi być przeprowadzona przy

⁴⁸ Wyrok TSUE z 19.11.2019 r., A.K. v. Krajowa Rada Sądownictwa i CP i DO v. Sąd Najwyższy, C-585/18, C-624/18 i C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982.

poszanowaniu przepisów krajowych, w oparciu o obiektywne kryteria merytoryczne i uczciwe zasady proceduralne, tak aby zapewnić wybór najbardziej wykwalifikowanych kandydatów, zarówno pod względem ich kompetencji zawodowych, jak i ich nieskazitelnego charakteru⁴⁹. Wymóg sądu ustanowionego na mocy ustawy, ujęty w art. 6 ust. 1 EKPC oraz art. 47 KPP, ma charakter naturalnie pierwotny, ponieważ stanowi w ogóle o istnieniu sądu w świetle prawa.

Należy zatem podkreślić, że w aspekcie ustrojowym sędziowie są podmiotami władzy sądowniczej, którym zostało powierzone wymierzanie sprawiedliwości. Zważywszy na to szczególne zadanie powierzone sądom i sędziom, ustawodawca przesądził, że ustrój sądów ma się opierać na niezależności, zaś sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli, podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom. Jak już wskazano, sędzia powinien korzystać z gwarancji niezawisłości zarówno w wymiarze zewnętrznym, w sensie niezależności od władzy wykonawczej, parlamentu, partii politycznych, innych sędziów, opinii publicznej oraz stron postępowania, jak i w obrębie stosunku służbowego. Niezawisłość sędziowska może być zatem ujmowana w sposób pozytywny i negatywny. W ujęciu pozytywnym wyraża podległość sędziego konstytucji, ustawom i sumieniu. Niezawisłość sędziowska zaś definiowana negatywnie oznacza wolność sędziego od jakichkolwiek i czyichkolwiek zewnętrznych i wewnętrznych wpływów, wskazówek czy obowiązku składania wyjaśnień, nacisków, oddziaływań, życzeń i prośb. Chodzi tu zarówno o oddziaływania stron, władzy wykonawczej, ustawodawczej, sądowniczej, ale i mediów czy społeczeństwa⁵⁰. W aspekcie procesowym niezawisłość zapewnia, że ustrój, właściwość i postępowanie przed sądami określają przepisy rangi ustawowej (art. 176 ust. 2 Konstytucji RP). Organizacyjne urządzenie sądu, czyli jego ustrój, odgrywa bardzo istotną rolę w urzeczywistnieniu prawa do niezależnego sądu. Sąd jako arbiter stanowi organ wymiaru sprawiedliwości. Reguły zaś, na podstawie których sąd rozstrzyga konflikty, są dostępne stronom konfliktu,

⁴⁹ R. Spano, *The rule of law as the lodestar of the European Convention on Human Rights: The Strasbourg Court and the independence of the judiciary*, „European Law Journal” 2021, s. 7.

⁵⁰ A. Łazarska, *Niezawisłość sędziowska...*, s. 114 i n.

nie działają wstecz i mają charakter ogólny i abstrakcyjny⁵¹. W praktyce oznacza to, że sędzia ma obowiązek niezawisłego orzekania i nie może ulegać jakiegokolwiek presji czy to zewnętrznej, czy wewnętrznej.

Niezawisłość wewnętrzna odnosi się do relacji panujących wewnątrz władzy sędziowskiej⁵². Odwołując się do ogólnej definicji niezawisłości sędziowskiej, należy wskazać, że gwarantuje ona niezależność od wszelkich wpływów zewnętrznych, nacisków, poleceń czy sugestii. Bez znaczenia jest to, od kogo te polecenia czy wskazówki pochodzą. Innymi słowy, sędzia w sprawowaniu swojego urzędu jest niezawisły także od organów władzy sądowniczej. Wykonując swoje obowiązki, powinien on być niezawisły od jakichkolwiek wytycznych czy nacisków ze strony innych sędziów⁵³. Obywatele kierują swoje spory do sądu, ponieważ postrzegają sędziów jako neutralnych, kierujących się zasadami decyzji, którzy podejmują decyzje w oparciu o zasady, a nie osobiste opinie, i którzy konsekwentnie stosują przepisy prawne w stosunku do ludzi⁵⁴.

Artykuł 2 Podstawowych zasad dotyczących niezależności sądownictwa i niezawisłości sędziów sporządzonych przez Organizację Narodów Zjednoczonych w 1985 r. stanowi, że „wymiar sprawiedliwości rozstrzyga rozpatrywane sprawy bezstronnie, na podstawie faktów i zgodnie z prawem, bez żadnych ograniczeń, niewłaściwych wpływów, zachęt, nacisków, gróźb lub ingerencji, bezpośrednich lub pośrednich, z jakiegokolwiek strony lub z jakiegokolwiek powodu”. Zgodnie z art. 8 tych zasad sędziowie „będą zawsze zachowywać się w taki sposób, aby zachować godność swojego urzędu oraz bezstronność i niezależność wymiaru sprawiedliwości”⁵⁵. W swoim Zaleceniu nr R (94) 12 w sprawie niezawis-

⁵¹ J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 74.

⁵² Zob. S. Shetreet, *Uwagi do projektu Międzynarodowych Standardów Niezawisłości Sędziowskiej: innowacyjne koncepcje i próba osiągnięcia konsensusu w warunkach kultury różnorodności* [w:] *Niezależność sądownictwa i zawodów prawniczych jako fundament państwa prawa. Wyzwania współczesności*, Warszawa 2009, s. 176–177.

⁵³ S. Shetreet, *Uwagi do projektu...*, s. 176.

⁵⁴ T.R. Tyler, *Procedural Justice and the Courts*, „Court Review” 2007/44(1/2), s. 26 i n., <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1254&context=ajacourtreview> (dostęp: 16.04.2025 r.).

⁵⁵ Podstawowe zasady dotyczące niezależności sądownictwa i niezawisłości sędziów sporządzone przez Organizację Narodów Zjednoczonych w 1985 r., <https://rm.coe.int/>

leżności, skuteczności i roli sędziów (Zasada I.2.d), Komitet Ministrów Rady Europy stwierdził, że „sędziowie powinni mieć nieskrępowaną swobodę bezstronnego orzekania w sprawach zgodnie ze swym sumieniem i rozumieniem faktów, kierując się obowiązującymi zasadami prawa”⁵⁶.

Europejska Karta Statusu Sędziego wskazuje, że status sędziów powinien zapewniać bezstronność, której całe społeczeństwo ma prawo oczekiwać od sądów (pkt 1.1). Rada Konsultacyjna Sędziów Europejskich (CCJE) w pełni popiera to postanowienie Karty. Bezstronność jest określana zarówno według podejścia subiektywnego, które uwzględnia osobiste przekonanie lub interes konkretnego sędziego w danej sprawie, jak i według testu obiektywnego, badającego, czy sędzia zapewnił gwarancje wystarczające do wykluczenia wszelkich uzasadnionych wątpliwości w tym zakresie⁵⁷.

4. Funkcja gwarancyjna sądu

Sądy, sprawując wymiar sprawiedliwości, są ważnym gwarantem rządów prawa. Dlatego w dyskusji o roli sądów nie da się pominąć szczególnej gwarancyjnej ich roli dla zapewnienia zasady *rule of law*. Zasada rządów prawa realizuje różne cele. Po pierwsze, zaprowadza ona i realizuje ład społeczny, gwarantuje i zabezpiecza porządek poprzez gwarancje, że wszyscy przestrzegają i respektują prawo⁵⁸. Po drugie, chroni jednostkę przed arbitralnym działaniem władzy. Ta ochrona jest realizowana przy

opinia-nr-3-rady-konsultacyjnej-sedziow-europejskich-ccje-do-wiadomosc/168078bbe5 (dostęp: 18.04.2025 r.).

⁵⁶ Zalecenia nr R (94) 12 w sprawie niezależności, skuteczności i roli sędziów (Zasada I.2.d), Komitet Ministrów Rady Europy, <https://rm.coe.int/ccje-2001-op-1-polish/1680a5617f> (dostęp: 18.04.2025 r.).

⁵⁷ Opinia nr 3 Rady Konsultacyjnej Sędziów Europejskich (CCJE) 2002 (3) do wiadomości Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie zasad i przepisów regulujących zachowanie zawodowe sędziów, w szczególności w zakresie etyki, niewłaściwego zachowania i bezstronności, Strasburg, 19.11.2002 r., <https://rm.coe.int/opinia-nr-3-rady-konsultacyjnej-sedziow-europejskich-ccje-do-wiadomosc/168078bbe5> (dostęp: 18.04.2025 r.).

⁵⁸ G. Lautenbach, *The concept of the Rule of Law...*, s. 21 i n.

pomocy różnych środków, takich jak podział władzy, legalizm, ale przede wszystkim niezależne sądownictwo⁵⁹. Gwarancyjna rola sądów przejawia się nie tylko w zapewnieniu realnego znaczenia zasady podziału władzy. Przede wszystkim sądy zaczynają pełnić wiodącą rolę w aspekcie zagwarantowania ochrony praw i godności człowieka. Rządy prawa ściśle się bowiem wiążą z zapewnieniem poszanowania praw jednostki. Prawa człowieka bez ich zabezpieczenia w postaci niezależnego sądownictwa byłyby zawieszone w instytucjonalnej próżni i pozbawione realnego znaczenia. Efektywna ochrona praw człowieka ściśle więc zależy od przestrzegania standardów rządów prawa.

Sędziowie i sądy są więc niezbędne dla rozwiązywania konfliktów społecznych w tych sytuacjach, w których jednostki nie chcą dobrowolnie realizować nakazów norm prawnych. Poza tym prawo odgrywa istotną rolę w rozwiązywaniu konfliktów. Gwarantuje ono to, aby spory powstałe pomiędzy społeczeństwem a jego członkami rozstrzygnąć przez instancje, którymi dysponuje prawo na drodze postępowania w sposób wiążący strony albo aby konflikt usunąć poprzez porozumienie między stronami⁶⁰. Sądy są jednocześnie przeciwwagą dla władzy wykonawczej i ustawodawczej. W zasadzie sądy i prawo są immanentnie związane z istnieniem państwa prawa. To jest kamień węgielny rządów prawa oraz fundament demokratycznego państwa prawnego. W demokratycznym państwie prawnym sądy służą urzeczywistnieniu prawa materialnego i rozwiązywaniu konfliktów pomiędzy jednostkami, ale także kontroli władzy ustawodawczej oraz wykonawczej⁶¹.

Trzeba bowiem pamiętać, że samo prawo pełni też funkcje ochronne. Funkcja społeczna prawa polega na tym, aby ustanowić granice działania w obszarze społecznym. W przypadku przekroczenia tej granicy wkracza funkcja ochronna, działająca na korzyść poszkodowanej osoby i jej dóbr⁶².

⁵⁹ G. Lautenbach, *The concept of the Rule of Law...*, s. 21 i n.

⁶⁰ A. Kość, *Podstawy filozofii...*, s. 110.

⁶¹ R. Piotrowski, *Zagadnienie legitymizacji władzy sądowniczej w demokratycznym państwie prawnym* [w:] *Legitymizacja władz sądowniczej*, red. A. Machnikowska, Gdańsk 2016, s. 11.

⁶² A. Kość, *Podstawy filozofii...*, s. 110.

Fundamentem demokratycznego państwa prawnego stało się zapewnienie rządów prawa, a jednostce – szerokiej ochrony prawnej, gwarantowanej przez niezależne i niezawisłe sądy w ramach określonej ustawy procedury. Demokratyczne państwo prawne to państwo służebne wobec jednostek, których prawa powinno chronić⁶³. Zasada demokratycznego państwa prawnego zapewnia gwarancje uzyskania szerokiej ochrony prawnej, które najczęściej utożsamiane są z prawem do rzetelnego procesu, które jest wprost zagwarantowane w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, jak i budowaniem systemu sądowego opartego na zaufaniu (art. 2 w powiązaniu z art. 7 Konstytucji RP). Skoro samo prawo, określane jako porządek ludzki i służący godności człowieka, musi podjąć się zadania służby człowiekowi wszystkimi dostępnymi środkami⁶⁴, to tym bardziej na straży tych wartości stoją sądy.

Z idei demokratycznego państwa prawnego wynika (jak zostało wskazane) dążenie do pełnienia także służebnej roli przez sądy. Takie podejście jest dalekie od wizji państwa formalistycznego. W tym modelu do rangi niewzruszalnej reguły urasta zasada, że cały porządek jest w gruncie rzeczy porządkiem pozytywno-prawnym, w którym podstawowe znaczenie ma fakt obowiązywania normy prawnej, a nie jej uzasadnienie. W takim układzie odniesienia bardzo często środki prowadzące do celu (odpowiednie procedury, fakt ustanowienia normy przez właściwy organ) mogą się bardzo często przerodzić w cel sam w sobie⁶⁵. Imperatyw ten nakazuje przestrzeganie każdego prawa, byleby tylko były spełnione warunki formalne⁶⁶. Jednakże haniebne doświadczenia systemów totalitarnych nakazują odejście od pozytywistycznego rozumienia modelu państwa i takiego też modelu sądowego. Sprawiedliwy wynik postępowania zakłada w sobie orzeczenie o materialnych uprawnieniach stron. Na równi więc z niesprawiedliwością można postawić ściśle formalistyczne orzeczenie w istocie zamykające drogę do sądu, w rozumieniu efektywnej ochrony prawnej.

⁶³ S. Pilipiec, *Teoretyczno-prawne aspekty zasady prawa do sądu*, Annales UMCS 2000/XLVII, s. 223.

⁶⁴ A. Kość, *Podstawy filozofii...*, s. 110.

⁶⁵ M. Zdzyb, *Istota decyzji...*, s. 103.

⁶⁶ M. Zdzyb, *Istota decyzji...*, s. 103.

Jak wskazuje Rada Konsultacyjna Sędziów Europejskich, sądownictwo zmieniło się najbardziej spośród wszystkich władz publicznych w krajach europejskich. W ostatnich latach społeczeństwa demokratyczne coraz więcej wymagają od swoich systemów wymiaru sprawiedliwości. Rosnący pluralizm naszych społeczeństw skłania każdą grupę do domagania się uznania lub zabezpieczenia, którego nie zawsze otrzymują⁶⁷. Wymiar sprawiedliwości jest podstawowym składnikiem społeczeństw demokratycznych. Ma za zadanie rozstrzygać spory pomiędzy stronami oraz poprzez wydawane decyzje, pełnić rolę „normatywną” i „edukacyjną”, przekazując obywatelom odpowiednie wskazówki, informacje i potwierdzenia co do prawa i jego praktycznego stosowania. Sądy są, i fakt ten jest akceptowany przez ogół społeczeństwa, właściwym forum ustalania praw i obowiązków oraz rozstrzygania sporów ich dotyczących; społeczeństwo szanuje i ufa w zdolność sądów do wypełniania tej funkcji. Obowiązkiem sędziego jest stosowanie prawa w sposób sprawiedliwy i bezstronny, bez względu na ewentualne naciski społeczne lub polityczne⁶⁸.

Sądy więc odgrywają istotną rolę w zapewnieniu realizacji funkcji regulacyjnej prawa. Prawo zaś odgrywa funkcje regulacyjną oraz społeczną. Prawo w sensie pozytywnym popiera zdolności i dążenia, które istnieją w życiu społecznym, natomiast w sensie negatywnym społecznie szkodliwe i niebezpieczne osądza, łamie i tłumi⁶⁹.

Z Magna Carta Rady Konsultacyjnej Sędziów Europejskich wynika fundamentalna rola sądów nie tylko w zapewnieniu gwarancji rzetelnego procesu, ale przede wszystkim rządów prawa. Zgodnie z art. 1 Karty sądownictwo jest jedną z trzech władz każdego demokratycznego państwa. Jego zadaniem jest zagwarantowanie obowiązywania rządów prawa i tym samym zapewnianie odpowiedniego, bezstronnego, rzetelnego,

⁶⁷ Opinia nr 3 Rady Konsultacyjnej Sędziów Europejskich (CCJE) 2002(3) do wiadomości Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie zasad i przepisów regulujących zachowanie zawodowe sędziów...

⁶⁸ Opinia CCJ nr 7 (2005) z 23–25 listopada 2005 r. Rady Konsultacyjnej Sędziów Europejskich (CCJE) w sprawie Wymiaru sprawiedliwości i społeczeństwo, <https://rm.coe.int/168074744c> (dostęp: 18.04.2025 r.).

⁶⁹ A. Kość, *Podstawy filozofii...*, s. 110.

uczciwego i skutecznego stosowania prawa⁷⁰. Najbardziej istotną gwarancją, jaką zapewnia sądowy wymiar sprawiedliwości, jest niezawisłość sędziowska. To najważniejszy element statusu sędziego – niezawisłość, jak też dodatkowe zadanie sędziów – promowanie praworządności. W Wielkiej Karcie Sędziów określono ten cel jako „obronę misji sądownictwa w społeczeństwie”.

Aby mogło spełniać swoją rolę w nowoczesnym państwie, musi być zorganizowane w sposób zapewniający poszczególnym sędziom swobodę rozstrzygania spraw w sposób całkowicie niezależny, związany wyłącznie przepisami prawa. Należy unikać nawet pozorów wpływu i nacisków z zewnątrz, tak aby opinia publiczna mogła ufać, że sędziowie orzekają w sposób niezależny⁷¹.

Sądy lub sędziowie reprezentują państwo i przekazują ludziom ważne komunikaty dotyczące ich statusu w społeczeństwie. Szacunek okazywany ludziom i dla ich praw potwierdza, że są oni postrzegani jako ważne i wartościowe osoby. Ludzie chcą czuć, że ich problemy będą poważnie traktowane przez system prawny. Szacunek ów dotyczy spraw na wszystkich etapach i odnosi się do funkcjonariuszy policji i urzędników sądowych oraz sędziów⁷².

Obejmuje to zarówno szacunek, jak i traktowanie uczestników postępowania z uprzejmością. Na przykład, kiedy ludzie przychodzą do sądu, nie mając wiedzy co do sposobu prowadzenia spraw, procedur, wymagań. Dostarczanie im informacji o tym, jak postępować, jest dowodem na poważne podejście sądów do ich problemów. Cenne okazują się broszury lub strony internetowe wyjaśniające procedury sądowe, a także pomocne punkty informacyjne⁷³. Zaufanie jest głównym atrybutem wpływającym na publiczne oceny organów prawnych. Kluczowe elementy tej oceny obejmują kwestie szczerości i troski. Ludzie oceniają, czy personel są-

⁷⁰ Wielka Karta Sędziów z 17.11.2010 r., <https://rm.coe.int/168074825f> (dostęp: 18.04.2025 r.).

⁷¹ Wyrok TSUE z 18.05.2021 r., Asociația „Forumul Judecătorilor din România” i in., C-83/19 i in., ECLI:EU:C:2021:393, pkt 196–197, 205, 207, 212, 231, 236.

⁷² T.R. Tyler, *Procedural Justice...*, s. 26 i n.

⁷³ T.R. Tyler, *Procedural Justice...*, s. 26 i n.

dowy, szczególnie sędziowie, słuchają ich i biorą pod uwagę ich poglądy, czy sędziowie są szczerzy i otwarci, czy starają się robić to, co słuszne i czy wszyscy zaangażowani działają w interesie stron, nie kierując się kwestią osobistych uprzedzeń⁷⁴.

Znaczenie sędziowskiej odpowiedzialności jest podstawą legitymizacji władzy sądowniczej. W Raporcie Rady Konsultacyjnej Sędziów Europejskich w sprawie niezawisłości i odpowiedzialności sędziów z 2013–2014 r.⁷⁵ podkreśla się znaczenie sędziowskiej odpowiedzialności (*judicial accountability*). Sędziowska odpowiedzialność jest funkcją publicznego zrozumienia działania wymiaru sprawiedliwości. Wymiar sprawiedliwości, który domaga się niezawisłości, a odrzuca odpowiedzialność, nie będzie się cieszył społecznym szacunkiem i zaufaniem.

⁷⁴ T.R. Tyler, *Procedural Justice...*, s. 26 i n.

⁷⁵ Report Consultative Council of European Judges Situation of the Independence and accountability of the judiciary 2013–2014, www.wed.coe.int (dostęp: 18.04.2025 r.).

